

տեմբեր ամիսը ձեռնարկին հետ, զոր մենք՝ լուր համառոտութեան սիրոյն, հոս զանց կ'ընենք:

Այդ փոփոխութիւնն ու յաւելումներ, զորս վերեւ յիշեցի, շատերէն՝ ամենաքիչերը, թո՛ղ իրր նմոյշ ծառայեն, համարելու համար, թէ հրատարակիչներն ամենեւին փոյթ չեն ունեցած իրենց բնազդին հետեւելու. որով զործը զիտական արժէք մը ներկայացնելէ հետո կը մնայ:

Դիտենք նաեւ, որ հրատարակողներն, իրենց տպագրական բոլոր սրբազրութիւններն ու թելադրութիւնները՝ կատարած են սեւ մեկնումով մը՝ ուղղակի մատուցած ին վրայ, առանց արգահատելու հնութեան կամ զոնէ պատմութիւնը յարգելու: Յաւալի է մանաւանդ տեսնել ձ. էջ 1164, ս. 2ի յիշատակարանի մը ջնջումը, ուր միեւնոյն մեկնումով՝ անխնայ ծեփուած է այդ քառորդ էջը, ոչ թէ տողերը միայն՝ այլ ամբողջ մատուցածը, քերթելով եւ ծակծկելով: Նոյն ձեւով կը վարուի Յունուար ժգ, ձ. 684-687, ուր վերնագիրը ջնջած՝ վրան «մի՛ կարդար» կը գրէ, եւ 4 սիւննոց ձառն ամբողջ՝ վերէն ի վար գծովեր՝ մատենան ապականած է:

Երբեմն ալ ջնջելուն մէջ առանձին հաշիւներ ունի. այսպէս օրինակի համար Նոյեմբեր ա, ձ. էջ 346, ս. 1, տող 5՝ կը գրէ «Որք յեւթն ժողովան սուրբ փայլեցին»: Տպ. Յաւելումս էջ 43, ս. 2, տող 57՝ կը չինէ «որք ի սուրբ ժողովան փայլեցին»: Եօթը դուրս կը թողու, հասկցնել ուղեւով թէ ինքը տիեզերական 7 ժողովներ չ'ընդունիր: Նոյնպէս, Յունուար ք, ձ. էջ 642, ս. 2, տող 9, եւ էջ 648, ս. 1, տող 16, որ է՝ թէ՛ վերնագրին մէջ թէ՛ վարքի ընթացքին, ձեռագիրս ինչպէս նաեւ ուրիշ խմբագրութիւններ գրած են «Սեդրեստորոս... որ գլուխ էր Նիկիայի ժողովոյն 318 եպիսկոպոսացն», «եւ եղեւ գլուխ զձժը (= 318) եպիսկոպոսացն որ ժողովեցան ի Նիկիա». ասոնք երկուքն ալ, տըպագրիւ էջ 4, ս. 1 եւ էջ 6, ս. 1, տող 47 կը փոխէ «որ գլխաւոր էր... եղեւ գլխաւոր 318 եպիսկոպոսացն»: Իր դիտումը բաւական յայտնի է եւ մեկնութեան չի կարօտիր: Այս տեսակ բաներ շատ ունի: Ա՛յդ է ահա 1834ի զգուշաւոր տպագրութիւնը:

Հ. ԳՐ. ՍԱՐԳՍԵԱՆ

(Շարունակելի)

ԲԱՅՈՒՆԻ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ ԵՒ ՕՇԱԿԱՆ

Երբ արքեպիսկոպոս, արեւն հագիւ էր ծաքած, Ու միգամած հորիզոնին վրայ գոգցես Սն կը շողար մոխրի մէջ կրակի պէս, Եւ իր տմգոյն կայծերն էին ոսկեմած...

Բայց կէսօրէն առաջ արդէն բարձրացող Երիտասարդ Բագաւորի մը ճրման, Կը մօտենար իր գեներին՝ անասիման Կապոյտին ջինջ ուղիներէն փառաշող...

Իմ օրերուս արեւն այսպէս մոխրամած Հագիւ քէ շող մը կ'արձակէ լուսարով, Երբ իր գեներն արդէն վաղուց է անցած,

Ու գահավէժ կը խոնարհի դէպի ծով՝ Ուր կեանքին նաւը կը սպասէ անհամբեր, Տրտմաբախիծ երգներով ծանրաբեռ...

ԱՐՄԵՆ ԵՐԿԱԹ

ԲԱՅՈՒՆԻ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ ԵՒ ՕՇԱԿԱՆ

Երկին դարձ մը նախապէս մշակուած հարցին: Ու այս անգամ ի պատասխան «Հայրենիք» օրաթերթին մէջ (1949 թ. 11184, եւ 11185) երեւցած յօդուածի մը «Անիրաւ յարձակում» արտայայտ, ստորագրուած Պր. Գ. Մխիթարեանէ: Յօդուածագիրը ասպարէզ կ'իջնէ պաշտպանելու համար Օշականը՝ որ իրր թէ պատմութեամբ ու վարկաբեկումով է մեղմ:

Անխաւս յարձակում. — Եւ ինչո՞ւ այդպէս որակել մեր երայթը՝ որ գրական տեսակէտ մը ճշտելու նպատակ ունի լսի: Որովհետեւ Գ. Մխիթարեան կարգ մը սխալ ենթադրութիւններէ տարուած է. ա) թէ մենք Բագրատունիին զիրքը բարձրացնելու համար ուզած ենք սանտիսիս Օշականինը՝ սկիզբ տալով յօդուածաշարքի մը, որուն իրր թէ առաջին մասը առած ենք առկառնէ, եւ որուն պիտի յաջորդեն ուրիշ մասեր ի պաշտպանութիւն Բագրատունիի գրականութեան: Մինչդեռ իրականութիւնը ուրիշ է. այդ յօդուածը, որ երեւցաւ 1948-ի «Բաղմամէպ»ի Սեպտ.-Նոյեմ. թիւին մէջ, վերջապէս էր նախապէս սկսուած յօդուածներուն՝ վերլուծելու համար «Հայկ զինացան» ի նիւթը, կրած ազդեցութիւնները, արժէքը, եւ ամէնէն վերջ կը տեղեկացնէր Օշականի բռնած զիրքը այդ ազգային զինացաներգութեան հանդէպ: Իսկ այդ մասնական քննադատութեան մասին, որ ամէնէն վերջին եւ նոր արտայայտութիւնն էր նկատմամբ Բագրատունիի գործին, թելութիւն մը պիտի ըլլար մեր կողմէն:

բ) թէ մենք յայտնապէս դիտում ունեցած ըլլանք վարկաբեկելու Օշականը, ու կատարած «գծրախառն ու խորապէս ցուտի եւ հիմնովին ձախող փորձ մը»:

գ) թէ մենք չենք ճանչնար Օշականեան գրականութիւնը, թէ կիրքով ու քննադատութեամբ լեցուած ենք, եւ թէ վիճարարած ենք ոչ միայն Օշականը, այլ նաեւ գրականաբան բարեկամները:

Յարգելի յօդուածագիրը չափազանց առաջ կ'երթայ: Մենք յայտնապէս դիտում ունեցած չենք Օշականեան գրականութիւնը սանտիսիսիւ մեր այդ յօդուածով: Այդ

բանը օր մը կարելի է որ ընենք, ոչ քեռանախելու, այլ մեր գրական տեսութիւնը յայտնելու իր ստեղծագործական արտագրական շուրջ: Եւ ինչո՞ւ ներքին պիտի ըլլայ քննաթեման բովէն անցնել հայ մասնագիրները ու անոնց զիրքը որոշել տալ Օշականի համար, եւ ներքին պիտի չըլլայ որիչներու կատարել մեկնումը: Հայ գրականութեան ասպարէզը ամէնուն համար է, երիտասարդ կամ ծեր, որ գիտակցութիւնն ունին իրենց կատարած գործին:

Երբեք կիրք ու քննադատութիւն չկար մեր մէջ, եւ այսուհետեւ ալ պիտի չըլլայ հանգէպ անձի մը՝ որ իր կեանքն սպասեց սիրելու եւ սիրեցնելու հայ գիրք: Համաձայն ենք այն հսկայ վաստակին իրականութեան, որ առած է Օշական՝ սկսեալ հայ մամուլի հետ իր շիման օրերէն մինչեւ կեանքին վերջին րոպէն, ուսուցումով ու գրական գանադան տեսնելու փորձերով: Թէ՛ չկար մեր մէջ կիրք ու քննադատութիւն, յայտնի է անկէ՝ որ յօդուածնիս, արդէն պատրաստ 1948-ի Յունուարին, զիտումնաւոր կերպով յետաձգուեցաւ ի յարգանս անոր մահուան: Յօդուածը գրուած էր ի կենդանութեան հեղինակին, լսելու համար իրմէ իր արդարացումները, լսելու համար իրմէ իր փաստերը այն գրական հարցերու մասին՝ որոնց մօտեցած էր: Բայց մահը եկաւ զարակիս մէջ երկար տան պահելու զայն, մինչեւ որ սուգի օրերը եւ ամիսները անցնէին: Յետոյ նկատի առնելու է նաեւ սա պարտքան՝ որ 1947-ի վերջերը միայն կարելի եղաւ մեզի կարգաւ իր Համապատկերի քննադատականները, չկարենալով անկէ առաջ հակառակ մեր բուն փափաքին, ձեռք ձգել զանոնք: Համապատկերը լոյս տեսած է 1945-ին, պատերազմի վերջին տարին: Յօդորդ տարին խաղաղութիւնը ողջունելուն՝ եթէ հեղինակը եւ կամ հրատարակիչ Տպ. բանի վարչութիւնը աղնուութիւնն ունենար օրինակ մը Ս. Ղազարու Մատենագրանին առաքելու, թերեւս մենք 1948-ի իսկ չէինք սպասել մեր անդրադարձումն ի լոյս բնծայելու իր կատարած քննադատութիւններուն շուրջ: